

Asia: OM 1/41/2018

Arviomuistio rangaistusten oikeasuhtaisuudesta

Lausunnon saate

Tähän voitte halutessanne kirjoittaa saatteen lausunnollenne:

Valtakunnansyyttäjänviraston lausunto rangaistusten oikeasuhtaisuutta koskevasta arviomuistiosta.

Yleistä

Mitä mieltä olette yleisesti arviomuistion sisältämistä ehdotuksista? Tulisiko ehdotuksia valmistella edelleen vai ei?

Kannatan/kannatamme ehdotuksia osittain

Muut yleiset huomiot:

-

Arvioinnin perusteet ja lähtökohdat

Näkemyksenne arvioinnin perusteista ja lähtökohdista:

Hallitusohjelman tavoitteena on varmistaa, että rikoksista annettavat rangaistukset ovat oikeudenmukaisessa suhteessa teon moitittavuuteen. Tavoitteeseen liittyy ensikertalaisuussäännöksiä, väkivaltarikosten ja lapsiin kohdistuvien törkeiden seksuaalirikosten rangaistustason sekä ehdollisen vankeustuomion tehostamismahdollisuuksien tarkistaminen. Vastaako muistio näihin kysymyksiin siten, että kehitystarpeet kyetään selkeästi hahmottamaan ja jatkovalmisteluun voidaan ryhtyä? Valtakunnansyyttäjänviraston näkemys on, että arviointityö on jäänyt puutteelliseksi ainakin seuraavilta osin.

Oikeuskäytännön muovaama ns. ensikertalaisuussääntö liittyy valintaan ehdollisen ja ehdottoman vankeusrangaistuksen välillä, mikä valinta puolestaan on olennainen seikka sen arvioimisessa, miten rangaistus korreloi teon vakavuuteen nähden. Rangaistuksen ehdottomuus tai ehdollisuus on siten keskeinen oikeudenmukaisuusnäkökohta. Tämän vuoksi on vaikeaa ymmärtää, miksi tästä

huolimatta ensikertalaisuussäännön käytännön vaikutusten arviointi on sivuutettu muistiossa kokonaan.

Muistiosta ei myöskään löydy selvitystä ja pohdintaa siitä, miksi esimerkiksi törkeiden huumausainerikosten rangaistuksia mitatessa käytetään aktiivisesti koko rangaistusasteikkoa, mutta törkeitä seksuaali- ja väkivaltarikoksia arvoettaessa, samoin kuin talousrikoksissakin, vain asteikon alapäätä. Vastaus tähän kysymykseen olisi olennainen mietittäessä niitä toimenpiteitä, joilla lisätään rangaistusten oikeudenmukaisuutta suhteessa toisiinsa myös eri rikoslajien välillä. Hyvä olisi selvittää sekin, mikä merkitys rangaistusasteikkojen käyttämiseen on ollut erilaisilla hovioikeuspiirien laatuhankeilla, jollaisia on olemassa mm. huumausainerikoksista.

Talousrikosten osalta lahjusrikokset on jätetty arvioinnin ulkopuolelle, vaikka juuri niiden osalta olisi olemassa kehitystarpeita.

Seksuaalirikokset

Näkemyksenne seksuaalirikoksia koskevasta arviosta ja ehdotuksista:

Törkeän raiskauksen tai raiskauksen rangaistusasteikkojen korottaminen tai säännösten muuttaminen ankarampaan rangaistuskäytäntöön johtavalla tavalla

Asteikot ovat nykyisellään riittävän laajat ja mahdollistavat nykyistä huomattavasti ankarampien rangaistusten tuomitsemisen. Ongelmana on, että suurin osa rangaistuksista sijoittuu asteikon puolenvälin alapuolelle. Asteikkoja tulisi oikeuskäytännössä käyttää koko laajuudeltaan siten, että rangaistuskäytäntö yleisesti ottaen ankaroituisi. Meillä suhtautuminen seksuaalirikoksiin on esimerkiksi Ruotsiin ja Norjaan verrattuna lievempää, kun kiinnitetään huomiota kyseisten maiden raiskausrikosten rangaistusasteikkoihin. Viittaamme myös edellä huumausainerikosten rangaistuskäytännöstä lausuttuun.

Muistion mukaan (s.69) aikajaksolla 2010 - 2016 tarkasteltuna raiskauksista tuomituissa rangaistuksissa on havaittavissa siirtymää ehdottomista ehdollisiin. Vuonna 2016 tuomituista rangaistuksista yli puolet tuomittiin ehdollisina, jolloin rangaistuksen pituus on noin puolitoista vuotta. Raiskauksen rangaistusmaksimi on kuusi vuotta vankeutta.

Muistiosta (s. 67- 69) käy ilmi, että törkeiden raiskausten keskipituus on vuosina 2007- 2009 ollut neljä vuotta vankeutta ja että pisin keskipituus on ollut vuonna 2015, 5 vuotta 8 kuukautta vankeutta. Joka tapauksessa rangaistuksen pituudet liikkuvat asteikon puolenvälin paikkeilla.

Pelkästään rangaistusasteikkoja muuttamalla rangaistuskäytäntö tuskin ankaroituisi. Sen sijaan perusmuotoisen raiskauksen minimirangaistuksen nostamisella olisi vaikutusta. Esimerkiksi

säännösten tunnusmerkistöjen muuttamiseen rangaistusten ankaroitumiseen tähtäävällä tavalla emme kuitenkaan näe aihetta. Perusteluina tältä osin viittaamme arviomuistiossa lausuttuun (s. 86 - 87).

Sanallisen seksuaalisen ahdistelun säätäminen rangaistavaksi

Sanallisen ahdistelun kriminalisoimista pohdittaessa on ratkaisevaa sen tarve. Mielestämme laillisuusperiaatteen tarkkarajaisuusvaatimus ei lähtökohtaisesti estä sanallisen häirinnän kriminalisoimista, huomioon ottaen, että varsin monet rangaistussäännökset sisältävät tulkinnanvaraisia ja arvostuksen varaisia ilmaisuja, joita on täsmennettävä rangaistussäännöksiä sovellettaessa. Kyse on etenkin siitä, onko sanallista seksuaalista ahdistelua ehkäistävä säätämällä se rangaistavaksi huomioon ottaen, että siihen voidaan jo nyt puuttua muistiossa esiin tuoduin tavoin. Toisaalta sanallinen seksuaalinen ahdistelu voi tietyissä tapauksissa olla moitittavuudeltaan sen pitkäkestoisuus mukaan lukien sen laatuista, että kriminalisointi olisi perusteltua. Kriminalisoinnin laajennus edellyttäisi tutkittua tietoa sekä sanallisen häirinnän yleisyydestä että säännöksen tähänastisesta soveltamiskäytännöstä. Rangaistavuuden alan laajennus olisi siten tässä vaiheessa vielä ennen aikaista.

Lapseen kohdistuvien raiskausrikosten ja hyväksikäyttörikosten rangaistusasteikkojen korottaminen

Arviomuistiossa esitetään yhtenä vaihtoehtona perusmuotoisen seksuaalisen hyväksikäytön enimmäisrangaistuksen korottamista kuuteen vuoteen.

Tähän emme näe perusteita, koska maksimin korottaminen kuuteen vuoteen tarkoittaisi sitä, että teot, jotka ansaitsisivat tulla rangaistaviksi yli neljän vuoden, olisivat varmasti jo törkeitä seksuaalisia hyväksikäyttöjä.

Lapseen kohdistuneita seksuaalirikoksia koskevaa rangaistuskäytäntöä olisi kuitenkin varaa ankaroittaa. Sen arviointia, onko rangaistuskäytäntö liian lievää, vaikeuttaa jossain määrin tekotapojen vaihtelevuus. Muistion mukaan perustunnusmerkistön mukaisista rangaistuksista vuonna 2016 vain 8% oli ehdottomia. Kolme neljäsosaa rangaistuksista on ehdollisia keskipituuden ollessa noin 8 kuukautta. Tähän nähden maksimin korotus olisi viesti lainsäätäjältä rangaistuskäytännön ankaroittamiseksi. Mikäli rangaistuskäytäntöä halutaan tosiasiansa ankaroittaa, tulisi perusmuotoisen lapseen kohdistuvan seksuaalisen hyväksikäytön rangaistusminimiä korottaa.

Törkeä lapsen raiskaus

Toisena vaihtoehtona rangaistusten kiristämiseksi muistiossa esitetään erillistä törkeää lapsen raiskausta koskevaa rangaistussäännöstä. Säännös koskisi niitä alle 16-vuotiaisiin ja eräissä

tapauksissa 17 - 18 vuotiaisiin kohdistuvia törkeimpiä tapauksia, joissa nykyisin tuomitaan sekä raiskaus- että hyväksikäyttöririkoksesta. Uuden rangaistussäännöksen asteikko on 4 – 12 vuotta.

Tämä on arviomuistion selvästi ongelmallisin kohta. Muistiossa ei pohdita, mikä merkitys on sillä, jos raiskausrikos muutetaan täysin suostumusperustaiseksi ja mitä tämä merkitsisi lapsen kohdalla, joka ei voi antaa suostumusta tekoon. Oikeusministerin mukaan raiskausrikosten suostumusperustaisen mallin arviointi tulisi tapahtumaan asiantuntijafoorumissa. Näkemyksemme mukaan lapseen kohdistuvat sukupuolilyhteyden käsittävät teot tulisi kokonaisuudessaan arvioida uudelleen samassa yhteydessä kun mahdollisesti raiskaussäännösten muuttamista arvioidaan.

Raiskaussäännösten muuttaminen täysin suostumusperustaiseksi tarkoittaisi nähdäksemme sitä, että teot jotka eivät nykyisin ole rangaistavia edes lievänä raiskauksena (RL 20:1.3), tulisivat rangaistavaksi raiskauksena.

Muistiossa lähdetään siitä, että nimike tulisi sovellettavaksi lapseen kohdistuvissa kokonaisuutena ottaen törkeissä tapauksissa, joissa raiskaus ja hyväksikäyttöririkokset toteutuvat samanaikaisesti. Muutoin tuomittaisiin erikseen sekä hyväksikäyttöririkoksesta että raiskauksesta. Pelkästään hyväksikäyttöririkoksesta tuomitaan nykyisin silloin, kun sukupuolilyhteys lapsen kanssa ei sisällä minkäänlaista väkivaltaa tai pakottamista tai avuttoman tilan hyväksikäyttöä. Jos raiskaus muuttuu suostumusperustaiseksi ja lapsen suostumus sukupuolilyhteyteen on merkityksetön, tuomittaisiin arviomuistion törkeää lapsen raiskausta soveltamalla edelleenkin vain hyväksikäytöstä. Sen sijaan aikuisen kohdalla nimikkeenä olisi raiskaus.

Koska lapsi ei voi antaa tai olla antamatta pätevää suostumusta sukupuolilyhteyteen, sukupuolilyhteyttä lapsen kanssa kriminalisoivaa tekoa ei voida rakentaa suostumusperustalle. Sukupuolilyhteys lapsen kanssa voitaisiin Ruotsissa omaksuttua mallia noudatellen kuitenkin määritellä perusmuotoiseksi lapsen raiskaamiseksi ja törkeäksi lapsen raiskaamiseksi ja todeta suostumuksen olevan lapsen kohdalla merkityksetön. Samalla tulisi rangaistusasteikon maksimi määritellä riittävän korkeaksi säännöksen soveltamispiiriin kuuluvia törkeimpiä tekemuotoja varten ja teon erityisen moitittavuuden osoittamiseksi. Raiskauksen kohdistuminen lapseen on raiskauksen törkeyttä lisäävä teko, joka puoltaa vähintään 12 vuoden maksimia eli nykyisin maksimin korottamista 10 vuodesta 12 vuoteen.

Riippumatta siitä, minkälaisiin muutoksiin lopulta päädyttäisiin, törkeän lapsen hyväksikäytön minimirangaistuksen korottamista kahteen vuoteen vankeutta tulisi vakavasti harkita.

Väkivaltarikokset

Näkemyksenne väkivaltarikoksia koskevasta arviosta ja ehdotuksista:

Kuten arvioinnin perusteiden ja lähtökohdan kritiikkinä jo edellä korostetaan, ns. ensikertalaisuussäännön käytännön vaikutukset on selvitettävä tarkemmin ja arvioitava. Törkeän

pahoinpitelyn rangaistuskäytäntö on hyvä esimerkki ensikertalaisuussäännön soveltamistavasta. Noin puolet vuonna 2016 törkeästä pahoinpitelystä päärikoksena tuomituista vankeusrangaistuksista oli ehdollisia, ja niistä suurin osa ei sisältänyt minkäänlaista oheisrangaistusta. Koska törkeän pahoinpitelyn vähimmäisrangaistus on vuosi vankeutta, tuomitut ehdolliset vankeusrangaistukset ovat olleet pituudeltaan yli vuoden mittaisia. Kaikkien tästä rikoksesta tuomittujen vankeusrangaistusten mediaanipituus on noin 1 vuosi 6 kuukautta ja yläkvartiili 25,5 kuukautta.

Valinnasta ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä säädetään rikoslain 6 luvun 9 §:n 1 momentissa. Määräaikainen, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi, jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista. Säännöstä koskevan hallituksen esityksen (HE 44/2002) mukaan ehdollisen vankeusrangaistuksen sovellettavuus heikkenee rikoksen törkeyden ja rangaistuksen pituuden kasvaessa. Pitkissä vankeusrangaistuksissa täytyy löytyä erityisiä syitä ehdollisen vankeusrangaistuksen tueksi.

Säännöksen sanamuodosta ja lainsäätäjän tarkoituksesta huolimatta säännöksen soveltamiseen on syntynyt edellä mainittu ensikertalaisuussääntö, jonka mukaan ensikertalainen tulee pääsääntöisesti tuomita ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Myös toinen vankeusrangaistus voidaan vielä useimmiten tuomita ehdollisena. Tämä tarkoittaa sitä, että lajivalintasäännöksen kriteereistä tekijän aikaisempi rikollisuus on nostettu määrävimmäksi tekijäksi lopputuloksen kannalta.

Pahoinpitelyn kvalifiointiperusteet lisättyinä teon kokonaistörkeyden vaatimuksella tarkoittavat käytännössä sitä, että törkeässä pahoinpitelyssä käytetyn väkivallan määrän on oltava merkittävää. Jos tällaisen teon rangaistusarvoksi vielä katsotaan puolitoista vuotta vankeutta, voisi kaikei tekoa lähtökohtaisesti pitää sen verran vakavana, että myös ensikertalaisen ollessa tekijänä laki edellyttäisi ehdotonta vankeutta ja tällaista lopputulosta myös pidettäisiin oikeasuhtaisena ja oikeudenmukaisena. Se seikka, pannaanko ehdoton vankeus konkreettisesti täytäntöön vankilassa vai tuomitaanko sen sijasta ensikertalaiselle yhdyskuntaseuraamus riippuu pitkälti siitä, miten laaja käyttöala esimerkiksi yhdyskuntapalvelulle tai valvontarangaistukselle on laissa säädetty. Pitäisikö pohtia sitä, ovatko yhdyskuntapalvelun kahdeksan kuukauden ja valvontarangaistuksen kuuden kuukauden rajat liian matalat eli voitaisiinko niiden nostamisella lisätä rangaistusten oikeasuhtaisuutta vakavissa väkivaltarikoksissa ja samalla välttää vankilassa täytäntöön pantavan ehdottoman vankeuden kielteiset vaikutukset.

Suomessa vakiintunut ehdollisen ja ehdottoman vankeusrangaistuksen välinen rajanveto väkivaltarikoksissa poikkeaa esimerkiksi Ruotsissa vallitsevasta käytännöstä, vaikka Ruotsin ja Suomen väkivaltarikoksia koskevat tunnusmerkit ja rangaistusta koskeva lajivalintasäännös vastaavat pitkälti toisiaan. Ruotsin oikeuskäytännössä väkivaltarikoksiin suhtaudutaan huomattavasti ankarammin kuin meillä. Muistiota on täydennettävä Ruotsin ja muiden pohjoismaiden rangaistuskäytännön tarkemmalla selvittämällä ja sen jälkeisellä arviolla siitä, miksi säännösten samankaltaisuudesta huolimatta maiden rangaistuskäytännöt eroavat aivan olennaisesti toisistaan.

Lisäksi on selvitettävä, mikä merkitys tuomitsemiskäytännön ohjaamisessa Suomessa on mainituilla hovioikeuspiirien laatuhankeilla, jollaisia on olemassa sekä väkivaltarikoksista että rangaistuslajin valinnasta.

Muistion ehdotukset yhdistelmärankaistusta koskevan lainsäädännön täytäntöönpanosta, ehdonalaisen vapauden valvonnan tiukentamisesta, ehdollisen vankeuden tehostamisesta valvonnalla ja yhdyskuntapalvelulla sekä väkivaltarikoksiin syyllistyneiden kuntoutus ovat sinänsä kannatettavia ehdotuksia, mutta eivät yksistään riitä varmistamaan hallitusohjelman tavoitetta, jonka mukaan esimerkiksi väkivaltarikoksista annettavien rangaistusten tulisi olla oikeudenmukaisessa suhteessa teon moitittavuuteen. Eivätkä ne tietysti ollenkaan vastaa siihen kysymykseen, onko väkivaltarikosten rangaistustaso meillä ylipäätään kohdallaan.

Talousrikokset

Näkemyksenne talousrikoksia koskevasta arviosta ja ehdotuksista:

Muistiossa ehdotetulle yhteisösakon asteikon korottamiselle on todellinen tarve kun otetaan huomioon useiden vastaajayhtiöiden rikosten vakavuus ja yhteiskunnallinen vaikutus sekä yhtiöiden taloudellinen tilanne.

Törkeän tekemuodon säätäminen tiedottamisrikoksessa on erittäin tarpeellinen sekä oikeudenmukaisuus- että tehokkuussyistä. Tiedotettaessa annetuilla totuudenvastaisilla ja harhaanjohtavilla tiedoilla voi olla huomattava vaikutus markkinoiden luotettavuudelle. Lisäksi tiedottamisrikoksella saatetaan käytännössä aiheuttaa laajalle joukolle sijoittajia merkittäviä taloudellisia vahinkoja. Yhdenvertaisuus ja oikeudenmukaisuus vaativat, että tiedottamisrikoksen rangaistusuhka vastaa törkeän sisäpiirintiedon väärinkäytön ja törkeän markkinoiden manipuloinnin tasoa törkeimmissä menettelyissä. Tiedottamisrikoksella arvopaperimarkkinoille ja yksittäisille sijoittajille aiheutetut vahingot voivat olla huomattavasti suuremmat kuin muilla tässä mainituilla rikoksilla.

PIF -työryhmän työ on loppusuoralla. Valtakunnansyyttäjänvirastolla on edustus työryhmässä.

Maksuvälinepetosdirektiivin täytäntöönpanoa kannatetaan. Vahingollisimmat maksuvälinepetokset tehdään nykyisin ylikansallisia sähköisiä tietoverkkoja hyödyntäen. Kansainvälisiä ulottuvuuksia omaavissa rikoksissa, joissa joudutaan usein tekemään tiivistä rajat ylittävää poliisi- ja syyttäjyhteistyötä, on tarkoituksenmukaista asettaa rangaistavaksi säädettyjen tekojen enimmäisrangaistukset koko EU-alueella samalle tasolle. Direktiivi velvoittaaakin säätämään rikoksista enimmäisrangaistukset, jotka ovat pääosin meillä säädettyjä korkeammat.

Arviomuistiossa mainitaan lahjusrikokset ainoastaan talousrikosjakson johdantokappaleessa (s. 113) eikä niiden osalta ole tehty tarkempaa selvitystä taikka arviota. Rikoslain 30 luvun 7, 7a, 8 ja 8a §:ssä säädellyt tunnusmerkistöt lahjomisesta ja lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa pitäisi

muotoilla uudelleen siten, että säännösten suojeluobjekti olisi lainmukainen elinkeinotoiminta yleisesti. Lisäksi tunnusmerkistöistä tulisi poistaa suosimista koskeva tunnusmerkistötekijä ja korvata se ”on omiaan” -rakenteella. Myös lahjusrikoksiin liittyvät konfiskaatiosäännökset tulisi uudistaa siten, että lahjuksen antaja, joka saa hyötyä lahjuksen antamisesta, voitaisiin määrätä menettämään rikoksella saamansa hyödyn arvo. Lahjusrikoksiin ei tältä osin nykyisin sovelleta rikoslain 10 luvun yleisiä säännöksiä. OECD:n korruption vastainen työryhmä on kiinnittänyt huomiota tähän puutteeseen Suomen lainsäädännössä.

Rattijuopumusrikokset

Näkemyksenne rattijuopumusrikoksia koskevasta arviosta ja ehdotuksista:

Muistion ehdotukset ovat kannatettavia.

Muut huomiot

Muut arviomuistiota koskevat huomiot:

Yhteenvedona arviomuistion ehdotuksista (s. 149 – 150) on vedettävissä se johtopäätös, että arvion laatineiden käsityksen mukaan tarkastelussa olevien rikoslajien rangaistukset, etenkin väkivaltarikosten osalta, ovat hyvin pitkälle oikeasuhtaisia. Jos arviointiin olisi otettu mukaan törkeiden huumausainerikosten vakiintunut käytäntö koko säädetyn rangaistusasteikon soveltamisesta ja analyysi rangaistusten lajivalinnan kaavamaisuudesta ensikertalaisuussääntöineen sekä vertailu Pohjoismaiden, erityisesti Ruotsin seksuaali- ja väkivaltarikosten rangaistustasosta, lopputulos olisi saattanut olla erilainen.

Toiviainen Raija
Valtakunnansyyttäjänvirasto

Metsäpelto Leena
Valtakunnansyyttäjänvirasto